

CONSTANTIJN HUYGENS (RIJNBERG)
AAN MARIN MERSENNE [PARIJS]
26 AUGUSTUS 1639
2215

Antwoord op verloren gegane brieven van Mersenne van 7 en 20 augustus 1639, gezonden met brieven van Mersenne aan Ban, Anna Maria van Schurman en Van Beverwyck ('1 september 1639,' Waard 8, nr. 671, pp. 501-502).

Samenvatting: Huygens bevestigt de ontvangst van brieven, gedateerd 7 en 20 augustus en 1 september, voor hemzelf, Ban, Van Beverwijck en Anna Maria van Schurman. De aan de anderen gerichte brieven zal hij doorsturen. Hij schrijft Mersenne wat hij aan Ban heeft geschreven naar aanleiding van Mersenne's twee vragen aan Ban. Hij wil meer weten over de almérie. In een postscriptum vermeldt hij een vergelijking van *Blessé d'une playe inhumaine* zoals gecomponeerd door Claudin le Jeune en Ban.

Over een antwoord door Mersenne is niets bekend.

Primaire bron: Den Haag, Kon. Bibl, KA XLIX, dl. 1, pp. 879-881: afschrift (apograaf).

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882, nr. 8, pp. 6-8: volledig.

— Worp 2, nr. 2215, p. 488: samenvatting.

— Waard 8, nr. 759, pp. 490-494: volledig.

Namen: Joan Albert Ban; Johan van Beverwijck; Cicero; René Descartes; Jacob van Eyck; Claudin le Jeune; Anna Maria van Schurman.

Plaatsen: Holland; Keulen.

Titels: *Blessé d'une playe inhumaine* (Ban 1639); *Blessé d'une playe inhumaine* (Le Jeune 1585); *La vérité des sciences* (Mersenne 1625).

Glossarium: almérien (almérie); campana (klok); musicus (muzikaal); sonus (toon); tubicen (trompetter).

Transcriptie

Copie.

¹Père Marin Mersenne.

26 d'Aoust 1639, de Rhijnberck.

Monsieur,

Vos deuz pacquets du 7e et 20e de ce mois me furent renduz quasi en mesme temps avant-hier; dont la dernière de ces dates est assurément erronée, lesdits pacquets ayants fait desja un tour en Hollande, et nous estants venuz trouver icy à une journée de Cologne, qui se peut malaysément en quatre jours. Quoy qu'il en soit (et n'importe, car nous ne traictons point d'affaire d'estat), je viens d'escrire au Sieur Bannius, pour luy envoyer ensemble ²voz deux questions harmoniques, et vostre dernière lettre, où vous vous estes encor mespris d'avantage, en la datant *Calendis Septembris*, qui sont encor à venir, si je compte bien. Mais, laissant la reste mauvaise critique pour abrégér ma lettre, et me sauver d'un peu de peine, avant fermer celle que j'escris audit Bannius, j'en veux extraire ce qui vous regarde, et nommément lesdites deux questions. Voyci comme je l'en entretiens:

¹. Naam geadresseerde en plaats/datumaanduiding autograaf.

². <vox>.

Ecce vero gemina questio à clarissimo Mersenno. ³Ad alteram harum si ambigis, vide numquid heroë Descartio digna sit. Latet enim aliquid hic physici ex, quo nondum videre memini qui se satis commodè expediret, quamquam inter Gallos Germanosque peritissimos et musicæ non ignaros tubicines ajunt omnes ab imo sursum tonos exprimi, quod fateor equidem vix me adduci ut credam.

Ad priorem quæstionem quod attinet, constat mihi omnem campanam, omnem calicem vitreum, tres diversos, neque ⁴adeò plures aut pauciores, sonos edere, eodem ictu. ⁵Campanæ quidem hactenus experimentum non vidi. In vitro autem novi, qui singulos sonos sibilando ordine eliceret; sibilando inquam, nec emisso quidem flatu, ut solemus, sed attracto, ne vim aëris repercussi suspectam habeas. Demonstrabat hoc vir nobilis et cæcus, sed stupendi auditus et judicii, Van Eickius, | 880 | cognatus meus, neque, Hercule, investigandis sonis hæsitabat, sed, quasi injectâ manu lictor, singulos tot sibilis, evocabat; mirabundus interim ac tantum non ægrè ferens, idem à me et cæteris segnius ac præterdando effici.

Tu quid ad rei probationem theoreticè allaturus sis, avidè expecto, multò autem avidius libros tuos de re musicâ. Quos quousque frustra καὶ ἐπ'ἀμβλήδην polliceris? Μὴ χρωσίσης. Tandem orbi universo datam fidem libera, aut omnino caussam sonticam, quominus id facias, mihi proba, ut sit in antecessum unde cæteris creditoribus, quos inter vides quam acer sit ⁶ Mersennus, ad tempus satisfaciam.

C'est donq, Monsieur, tout ce qui concerne la dépesche au Monsieur Bannius, duquel nous verrons les solutions à son temps, si mieulx il n'ayme se rapporter de l'une et l'autre à Monsieur Descartes, d'où nous tirerions bien la meilleure décision, et la moins subjecte à appel ou revision.

Pour l'almérien, vous m'y donnez un peu plus de pour que par le passé. Mais je voy que sans le veoir on n'y verra goutte. Il faut attendre quel progrez l'usage y donnera.

Quant à l'expédient de faire monter l'eau morte que vous proposez, il y a longtemps que nous en sçavons la theorie et la pratique. Mais voyez s'il pourroit servir qu'à faire passer l'eau, par exemple, par dessus une maison, *qui cassus labor est*, si ce n'est qu'une partie en puisse estre arrestée là hault, pour après la faire descendre et rejaillir d'en bas, en fontaine vive. Et si pour cest effect vous percez le tuyau vers le hault, estimant de conserver quelque partie de ceste eau par ce moyen, voyez, si la *fuga vacui*, qui est le ressort de la machine, | 881 | ne s'en va pas interrompue et morte. Si cela n'estoit, le monde se verroit bien embelli à peu de fraiz, et grand gré en auroit l'inventeur; au prix des auteurs de noz moulins, qui sont machines opéreuses de matière, de façon et d'usage. Aussi y en a il une diversité infinie, qui toute revient à la force du vent, ou du cheval, ou de l'homme, ou de quelque ruisseau mouvant; choses ordinaires, et prou cognues par tout le monde, non que de vous, Monsieur, qui n'en voulez point ignorer.

Le livre de la vérité est à La Haye. Si je n'estoy chargé d'affaires, je l'envoyeroz quérir. Mais il me reste peu de loisir icy pour la lecture de quelque grande pièce, et, si Ciceron a dit vray que ⁷*nisi quietum, nihil beatum est*, je suis bien loin de la félicité. Je vous la souhaite toute entière, et demeure,

Monsieur,

vostre serviteur
[etc.]

Au Camp à Rijnberck, le 26me d'Aoust 1639.

³. Vanaf hier tot aan het einde van het Latijn (<Ad alteram ... ad tempus satisfaciam>) citeert Huygens zijn brief aan Ban van 26 augustus 1639 (2214). Het citaat is letterlijk behoudens enkele varianten van ondergeschikt belang.

⁴. Verbetering voor <uno>, wat in de brief aan Ban (2214) nog zo staat.

⁵. Over de plaatsing van de woorden <Campanæ ... In vitro autem> zie de voetnoot bij de corresponderende passage in de brief aan Ban van 26 augustus 1639 (2214).

⁶. In de brief aan Ban wordt Mersenne hier niet bij name genoemd.

⁷. Cicero, *De naturâ deorum*, I, 52: 'Nisi quietum autem nihil beatum est.'

Vous estes bien de mesme advis que moy en ce qui est de la comparaison de *La playe inhumaine* de Claudin, et de Bannius, et qui en juge autrement me semble bien frappé au cerveau d'une playe plus inhumaine.

J'envoye aujourd'huy-mesme voz lettres au Sieur Beverovicus, mon digne amy, et à Mademoiselle Schurman, qui mérite plus de louange que vous n'en pouviez imaginer.

Vertaling

Aan pater Marin Mersenne.

Rijnberg, 26 augustus 1639.

Mijnheer,

Uw twee pakketten van 7 en 20 augustus kwamen mij eergisteren vrijwel gelijktijdig ter hand. De laatste van deze twee data is zeker onjuist. De pakketten hebben eerst nog een reis door Holland gemaakt en wij bevinden ons hier nog op slechts een dagreis van Keulen, hetgeen moeilijk allemaal in vier dagen kan. Hoe het ook zij (belangrijk is het niet, aangezien het niet om staatszaken gaat), ik heb zojuist aan de heer [Joan Albert] Ban geschreven om hem uw twee vragen op het gebied van de harmonie te zenden, alsmede uw laatste brief, waarin u zich nog meer vergist, omdat die op ^L1 september^L is gedateerd, wat nog moet komen, als ik me niet vergis. Terwijl ik verdere kritiek maar achterwege laat om mijn brief wat korter te maken en mij wat moeite te besparen, wil ik, voordat ik mijn brief aan Ban sluit, de gedeelten die u betreffen en vooral de harmonische vragen, hier voor u weergeven:

Hier is de tweeledige vraag van de beroemde [Marin] Mersenne: ⁸‘Indien u zich richt op de tweede vraag, zie dan eens of deze onze vereerde [René] Descartes waardig is. Zeker gaat hierachter een natuurkundige zaak schuil, waarvan ik me niet herinner, dat iemand deze ooit geheel bevredigend heeft verklaard, hoewel ervaren en muzikaal onderlegde Franse en Duitse trompetters zeggen dat alle tonen, van de onderste af omhoog, weergegeven kunnen worden. Ik voor mij beken dat ik met moeite ertoe gebracht ben het te geloven.

Wat de eerste ⁹vraag die hij behandelt betreft: het staat voor mij vast dat iedere klok, en iedere kristallen bokaal drie, en niet meer en niet minder, verschillende geluiden door dezelfde slag kan afgeven. Tot nu toe heb ik echter geen experiment met een klok gezien. Voor een bokaal echter ken ik iemand die door een fluittoon reeksen afzonderlijke klanken [eraan] kan ontlokken. Ik zeg door een fluittoon, en wel door de lucht niet uit te ademen, zoals we gewend zijn, maar door die in te ademen, opdat je niet te maken hebt met de mogelijke werking van de weerkaatste lucht. Deze blinde man van adel, die verbazingwekkend goed kan horen en oordelen, nl. [Jacob] van Eyck, een verwant van mij,

⁸. Vanaf hier citeert Huygens zijn brief aan Ban van 26 augustus 1639 (2214). De relatie tussen citaat en brief is complex, doordat het citaat sommige lezingen bevat die in de brief verbeterd zijn, en tegelijkertijd wijzigingen die niet in de brief zijn opgenomen.

⁹. Mersenne verwerkte Huygens' opmerkingen over de experimenten van Van Eyck in deze brief (én die van Descartes over hetzelfde in diens brief aan Mersenne van 23 augustus 1638) in twee kantlijnnotities in zijn handexemplaar van de *Harmonie universelle* (Parijs, 1636; zie de facsimile-uitgave). Allereerst in het ‘Livre septiesme des instrumens de percussion,’ p. 36, bij ‘Proposition XVIII’ (‘Expliquer pourquoy une mesme cloche fait plusieurs sons differents en mesme temps’): ‘Un aveugle d’Utrecht poussant ou retirant son vent au bord d’une cloche, ceste cloche résonne à son ton naturel, et à l’octave, à la douzième, etcaet. Il fait la mesme chose avec un verre. Voycy à la 5 proposition.’ En vervolgens in de ‘Nouvelles observations physiques et mathématiques,’ p. 15, bij ‘Observation IV’ (‘Des sons differens que fait une mesme voix en mesme temps.’): ‘A cecy se raporte ce que fait le Seigneur Van Eichino, cousin de Monsieur Huygens de Zuylichem, lequel siflant dans un verre en retirant, et non en poussant son vent, fait faire toute sorte de tons audit verre. Il fait la mesme chose dans les cloches, à ce qu’on m’escrit d’Utrecht.’

heeft het aangetoond, en daarbij aarzelde hij niet welke tonen onderzocht moesten worden, maar riep hij als ware hij een rechter die ergens beslag op legt, de afzonderlijke klanken op door evenzovele fluittonen. Intussen verwonderde hij zich en nam hij het ons bijna kwalijk dat hetzelfde door mij en anderen alleen maar zwakker en door te doen alsof tot stand kon worden gebracht.

Ik ben benieuwd welke theoretische fundering u met betrekking tot deze zaak naar voren zult gaan brengen, nog meer echter naar uw boeken over muziek. Hoe lang nog zult u die ¹⁰luid,¹ maar zonder resultaat, aan mij beloven? ¹¹Laat ons niet langer wachten.¹ Los nu eens de aan iedereen gegeven belofte in, of geef mij een geheel geldige reden, waarom u dat niet doet, zodat ik iets heb waarmee ik de andere schuldeisers, onder wie, zoals u ziet, zich zo'n lastige man als Mersenne bevindt, voorlopig tevreden kan stellen.⁷

Dat is het, mijnheer, wat betreft de boodschap aan de heer Ban, waarvan we de oplossing te zijner tijd zullen zien, als hij zich niet liever met de twee genoemde vragen tot de heer Descartes zal richten, van wie wij dan een betere oplossing zullen vernemen, met minder mogelijkheden tot herroeping of herziening.

Wat betreft de ¹⁰almérie geeft u mij iets meer informatie dan vroeger. Maar het wordt mij duidelijk dat men zonder het instrument te hebben gezien er helemaal niets over kan zeggen. Het is afwachten hoeveel vooruitgang het gebruik ervan zal geven.

Van het apparaat om stilstaand water omhoog te brengen dat u beschrijft kennen wij al sinds lang de theorie en de praktijk. Maar ziet u eens of het kan dienen om het water bijvoorbeeld over een huis heen te brengen, ¹²wat een nutteloos werk is,¹ als niet een deel ervan boven kan worden vastgehouden om het later omlaag te laten gaan en te laten opspuiten als een fontein. En als u tot dit doel in de buis helemaal bovenaan een gaatje maakt in de hoop hierdoor wat water bovenin te bewaren, zie dan of ¹³het verdwijnen van het vacuüm,¹ waarop de werking van de machine is gebaseerd, deze niet teniet doet. Als dat niet zo was, zou de wereld voor weinig geld heel wat worden verrijkt, en zou de uitvinder er veel dank voor ondervinden, ten koste van de makers van onze molens, die ingewikkelde machines zijn wat betreft materiaal, constructie en gebruik. Er is daarin dan ook een enorme verscheidenheid, die in haar geheel teruggaat op de kracht van de wind, het paard, de mens of een stromende beek; dit alles zijn gewone zaken, die ieder mens kent, u ook, mijnheer, die alles erover wilt weten.

¹¹*La vérité des sciences* is in Den Haag. Als ik niet zo bezet was, zou ik het laten halen. Maar er blijft mij hier weinig tijd voor het lezen van zo omvangrijke werken en als Cicero gelijk heeft dat ¹²niets goed is dan wat in rust wordt gedaan,¹ dan ben ik hier ver van die gelukzaligheid. U wens ik die volledig toe, en blijf,

mijnheer,

uw dienaar
[enz.]

In het legerkamp bij Rijnberg, 26 augustus 1639.

U bent het wel met mij eens wat betreft de ¹³vergelijking van ¹⁴*Blessé d'une playe inhumaine* door Claudin [le Jeune] en door Ban. Wie iets anders vindt lijkt mij in de hersens getroffen door een nog onmenselijker ziekte.

¹⁰. De almérie is een soort luit met twee bruggen en frets in kwarttonen, ontwikkeld door de Franse uitvinder Jean le Maire. De naam is een anagram van Le Maire. De meest uitvoerige beschrijving is te vinden in Mersennes brief aan Haack van 20 januari 1640 (Waard 9, nr. 812, pp. 39-48). Zie ook J.R. Knowlson, 'Jean le Maire, the almérie, and the «musique almérie»: A set of unpublished documents,' *Acta Musicologica* 11 (1968), pp. 86-89.

¹¹. Mersenne, *La vérité des sciences* (Parijs 1625).

¹². Cicero, *De naturâ deorum*, I, 52: 'Niets is goed dan wat in rust wordt gedaan.'

¹³. Kennelijk heeft Mersenne in zijn brief aan Huygens over een vergelijking van beide composities geschreven, met als conclusie een negatieve uitkomst van Bans zetting.

Ik zend vandaag nog uw ¹⁵brieven naar de heer [Johan] van Beverwijck, mijn gewaardeerde vriend, en naar mejuffrouw [Anna Maria] van Schurman, die meer lof verdient dan u zich kunt voorstellen.

¹⁴. Claudin le Jeunes zetting van *Blessé* is te vinden in zijn *Livre de mélanges* (Antwerpen: Christoffel Plantijn, 1685), herdrukt als *Meslanges de la musique à 4, 5, 6, 8 et 10 parties* (Parijs: Adrien le Roy en Robert Ballard, 1587), nr. 3, in moderne uitgave *Mélanges, Premier fascicule*, édition publiée par Henry Expert (Parijs: Leduc, 1903 = Les Maîtres Musiciens de la Renaissance Française 16), pp. 11-20. Het stuk is in drie delen, voor achtereenvolgens vier, drie en vijf stemmen. Bans zetting is verloren gegaan, maar wordt herhaalde malen in zijn correspondentie genoemd.

¹⁵. Mersenne aan Van Beverwyck, 1 september [sic] 1639 (Waard 8, nr. 761, pp. 501-502). Mersenne's brief aan Anna Maria van Schurman is niet bewaard gebleven. Huygens voegde aan beide brieven een begeleidend schrijven toe: Huygens aan Van Beverwyck, 26 augustus 1639 (Worp 2, nr. 2217, p. 489; Waard 8, nr. 758, pp. 488-489), Huygens aan Anna Maria van Schurman, 26 augustus 1639 (Worp 2, nr. 2218, p. 489; Waard 8, nr. 756, pp. 484-485). In feite stuurde Huygens alles aan Van Beverwyck, met het verzoek aan laatstgenoemde om op zijn beurt de brieven aan Anna Maria van Schurman door te sturen.

P. Marin. Omroepen.
16. d' Août 1639.
de Reyab. int.
Copie.
Monsieur.
Vos deux paquets du 7. et 22. de ce mois me furent rendus
quasi en même temps, avec deux lettres, dont la dernière de ces
deux est assurément erronée. Les deux paquets ayants fait
desca un tour en Hollande, et mes estants à Paris, s'ouvrirent
icy à un jour de Cologne, qui se fait mal aisément
en quatre jours. Quoy quel en soit (il n'importe, car nous
ne traictons point d'affaires d'Estats) je vous d'escrivre au
S^r. Barrois, pour luy traugner ensemble vos deux questions
harmoniques, et vos dernière lettre, ou vous vous estiez
encor ouïpris davantage, en les datant, sçavoir le 2. septembre,
qui sont encor à venir, si je compte bien, mais, laissant
la ~~lettre~~ ceste maniere Critique, pour abrégé ma lettre,
et me sçavoir d'un peu de plus, ayant fermé celle qui
j'escris au S^r. Barrois, j'en vous extrains ce qui vous regardé,
et nomment les deux questions. Voyez comme n^e l'en
entendons. Ecco vero gemina quæstio à Clar^o. Mersenne.
Ad alteram. Eadem si ambigua, vidi, cumquid error
Descartes digna sit. Latet enim aliquid esse phisici,
ex quo nondum videtur omnino qui si satis commode
expediret. quamquam inter Gallos Germanosq^{ue} phisico-
simos et musica non ignaros Theoricis aiant omnes
ab uno sursum Trax exprimere, quod fatetur quidem vos
mi adduci ut eodem, Ad prioris quæstionem quod aliud
constat mihi, omnem campanam, omnem calicem vitreum,
In's diversos, nique ^{ad} uno plures aut pauciores sonos
edere, eodem ictu. Campana quidem Eactenis experimen-
tum non vidi: In vitris autem novis, qui sonos singula
sibilando ordim elicere sibilando, inquam, nre imisso
quidem flatu, ut solimus, sed attracto, ni vim aëris
replemssi suspicetam labras. Demonstrabat hoc vir cultus
et codas, sed stupendi aures et iudicij, Jan Fichius.

080.
cognatus omnes; atque, hinc inde inuestigandis sonis resistat
sed, quasi ingesta manu pector, singulos, tui scilicet, inuocabat
mirabundis interrim, ac tantum non Egri fertas, idem a me
et ceteris signis ac protestando officii. Tu quid ad res
probationem Theorici allaturus sis, audi expecto. Multo
autem acidius libros tuos de re musica. quis quousque
frustra de et ambubris pollicetur! in Xovirus. Tandem
orbi uniuerso datam fidem libra; aut omnino caussam
sonticam, quo minus id facias, meli proba: ut sit
in antecessum unde ceteris creditoribus, quis ceteris
Vides quam acris sit metedanus, ad tempus satisfaciam
C'est donc, Monsieur, tout ce qui concerne la dispute au
s^r Baracius, de quel nous verrons les Solutions à
son temps, si on le a'aym si rapportor de l'un
à l'autre à M. Descartes, d'où nous tirions bien
la meilleure decision, et la moins subiecte à Appel ou
Reuision.
Pour l'Almerica, vous m'y donniez un peu plus de pain
qui par le passé: mais le Voy, qui sans le Verin, on
n'y Verin goûti. Il faut attendre quel progrès
l'usage y donnera.
Quant à l'expédient de faire monter l'eau morte
que vous proposez, il y a long temps que nous en sciaons
la Theorie, et la pratique. mais voyez s'il pourroit
seruir qu'à faire passer, l'eau, par exemple, par
dessus une maison. qui casses labor est, si ce n'est
qu'une partie en puisse estre arriete' la haült.
pour après la faire descendre et rejailler d'en bas, en
fontaine vive. et si pour cest effect vous peuez le
 tuyau vers le haült, estimant de conseruer quelque
partie de cest eau par ce moyen, voyez, si la fuge
vacui qui est le ressort de la machine, —

ne s'en va pas interrompue et morte. Si cela n'estoit,
le monde se veroit bien embelli à peu de frais, et
grand gré en auroit l'inventeur; au prix des aubiers
de nos moulins, qui sont machines exercées de
matière, de façon et d'usage. aussi y en a il une
diversité infinie, qui tout vient à la force du
vent, ou du cheval, ou de l'homme, ou de quelq
mouvement ordinaire, et peu connus
par tout le monde, non que de vous, musicien, qui n'en
voulez point ignorer. Le Livre de la Vertu est
à la Haye. si se n'estoy chargé d'affaires, et
l'ennuyoy guérir. mais il me reste peu de
loisir pour la lecture de quelq grande piece.
Et, si l'on a dit verum nisi quæritur, nihil
scitum est je suis bien loin de la felicité.
Je vous la souhaite toute entiere, et demeure
Vostre
Je vous prie aujourd'hui mesme vos
lettres au s. Bénédictin, mon
digne amy, et à mad. Schurman,
qui mérite plus de Louange que
vous n'en pouvez imaginer.
Au camp a Ryabich le 26me d'Aoust 1639